

Aktuelt

International vandrefalkekongference i Polen

Den første større europæiske konference om Vandrefalken siden 1994 blev afholdt i Polen 19-23. september 2007. Initiativtagere var vandrefalke- og rovfugleorganisationer i Østeuropa med Januz Sielicki, Polen, som energisk primus motor. Konferencen blev afholdt på et mindre hotel i byen Piotrowo syd for Poznan. Ud over deltagere fra en lang række europæiske lande var der også repræsentanter fra USA og Australien.

Et af konferencens hovedemner var en opdatering af artens forekomst og udbredelse i de europæiske lande, og ikke uventet var der positive meldinger overalt efter den dramatiske nedgang i 1950-70'erne. De seneste tal fra Østeuropa er Polen 14 par, Tjekkiet ca 30 par, Slovakiet 87 lokaliserede ynglepar (men det virkelige antal skønnes at ligge over 100), Ungarn 12 par (udelukkende i bjerglokaliteter), Rumænien 24-27 kendte par (men områder i Karpaterne er ikke undersøgt), Bulgarien 120-200 par, europæisk Rusland 1000-1500 par fordelt på underarterne *peregrinus*, *calidus* og *brookei*, og Georgien ca 20 par.

Et andet tema var Vandrefalkens valg af redested på bygninger og andre konstruktioner samt i redekasser. Her kommer der stadig nye overraskelser, for eksempel fra Australien, hvor et falkepar med held anvendte en mobil gravemaskine som yngleplads.

Forsøgene på at genskabe den oprindelige trærugende bestand i Nordøsteuropa (det østlige Tyskland, Polen og videre østpå) har fortsat store problemer, idet det er svært at præge falkene, især hos de unge hunfalke, til at vælge træer til redeplaceringen. Unge falke fra "træprojekter" vælger i reglen klipper, bygninger eller kasser, mens det modsatte ikke forekommer. Problemerne kan muligvis skyldes genetiske forskelle mellem den tidligere og den nye bestand.

Et af de interessante emner, der blev diskuteret, var at der kendes flere og flere eksempler på, at Vandrefalken kan være nataktiv, og det ses ikke kun i storbyområder med kraftig belysning. Adfærden hænger muligvis sammen med, at nattrækkende fugle er potentielle bytteemner.

Akvarel: Niels Peter Andreasen.

Særlig opmærksomhed fik svenske undersøgelser af de højbrømede flammehæmmere, der i stigende grad anvendes i det moderne samfund og påvirker miljøet. Meget tyder på, at disse stoffer har en tilsvarende indvirkning på fuglenes hormon- og nervesystem, som nogle af fortidens berygtede pesticider og andre kemikalier. Der var bred enighed om, at området fortjente større opmærksomhed og en øget forskningsindsats.

Enighed var der også til, at farveringmærkningssystemerne i de forskellige lande bliver koordineret. Det betyder i første omgang, at nabolande tilpasser kommende sæsoners farvekoder for at undgå overlappning. Der var ligeledes opbakning omkring et samarbejde mellem de lande, hvor der pågår undersøgelser af falkeens træk og spredning vha. radiosendere.

En særlig diskussion gjaldt falkonersportens rolle i vandrefalkebeskyttelsen. Der var massiv modstand mod de amerikanske forslag om tilladelse til igen at tage ungfugle fra den vilde

bestand til falkonerbrug. Der var ligeledes modvilje mod udsætning af opdrættede falke, hvor de fritlevende bestande ikke længere er i akut krise, og hvor udsætninger er nødvendige, bør de udsatte falke genetisk set være identisk med eller meget tæt på den oprindelige bestand. Undslupne hybridfalke er et alvorligt problem i flere lande og kan føre til genetisk forurening af lokale populationer, hvilket potentielt kan have katastrofale følger. I det hele taget bør naturbeskyttelse hvile på et videnskabeligt grundlag og tage udgangspunkt i naturlige bestande. Deltagere fra lande med falkonersport så da også gerne denne aktivitet begrænset, for eksempel efter skandinavisk mønster.

Efter vedtagelsen af forskellige resolutioner blev der fremsat forslag om at afholde en lignende konference om måske tre år, og en komité forsøger nu at fastsætte rammer for en fælleseuropæisk arbejdsgruppe omkring Vandrefalken.

Niels Peter Andreasen

Lysbugede Knortegæs på afveje – men hvor ofte mon det sker?

Et opslag i *Dansk Trækfugleatlas* under Knortegæs vil fortælle læseren, at de Lysbugede Knortegæs *Branta bernicla hrota*, der overvintrer i Danmark, kommer fra yngleområder i Nordøstgrønland og på Svalbard og Franz Josef Land. Det er påvist ved hjælp af ringmærkning med metal- og farveringe (Bønløkke m.fl. 2006, Clausen 2006) og gennem en undersøgelse, hvor Lysbugede Knortegæs blev fanget på Agerø i 1997 og ved Mågerodde (Vestmors) i 2001 og efterfølgende vha. satellit telemetri fulgt til ynglepladserne (Clausen & Bustnes 1998, Clausen m.fl. 2003). Foruden Danmark overvintrer gæs fra denne bestand ved Lindisfarne i det nordøstlige England. I hårde vintre ses større flokke i Holland (Cottaar m.fl. 1999) og mindre flokke også i det østlige Skotland og i Sydøstengland (Clausen m.fl. 1999).

Der findes imidlertid også en anden bestand af Lysbugede Knortegæs, der overvintrer i Europa. Den yngler i højarktisk Canada og trækker via Vestgrønland til rasteplasser i Island. Herfra går rejsen videre til Irland, hvor langt de fleste overvintrer. Mindre flokke ses i Vestskotland, først og fremmest på Hebriderne, i Wales, på Jersey og

Guernsey i Den Engelske Kanal, i Normandiet og Bretagne i Frankrig samt i Galicien i Spanien.

De beskrevne trækveje er sammenfattet i Fig. 1, der er en sammenfletning af kortmateriale fra Denny m.fl. (2004) og Robinson m.fl. (2004).

Udveksling mellem bestande

En del feltobservationer af farveringmærkede Lysbugede Knortegæs har imidlertid aktualiseret spørgsmålet om i hvilken udstrækning der sker en udveksling af fugle mellem disse to bestande af gæs tilhørende samme underart? De nyeste observationer – og måske de mest spændende set fra et dansk perspektiv – gælder to Lysbugede Knortegæs, der begge er ringmærket på Island og observeret i Danmark.

Den første blev mærket på Island i maj 2005 (venstre gul C, højre lysegrøn C) og aflæst af Søren Wium-Andersen og Jens Hjerrild Hansen ved Nissum Fjord i april 2006. Den anden, mærket på Island i maj 2006 (venstre gul P, højre gul P), fandt jeg selv ved Agervejle på Sydøstgrønland i maj 2007 (se foto). Foruden disse nye observationer af gæs, der er trukket østover, er to fugle, mærket

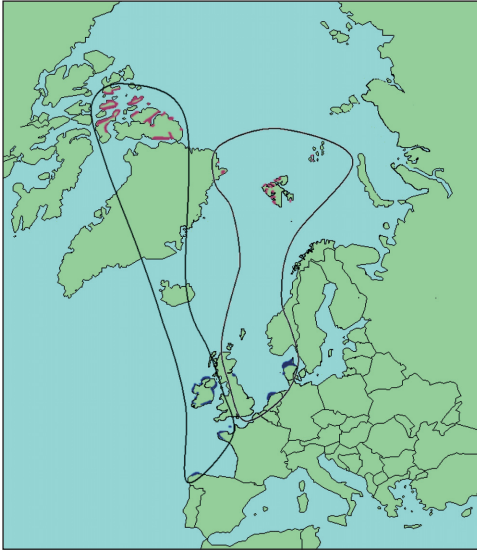

Fig. 1. Den aktuelle opfattelse af trækvejene for de Lysbugede Knortegæs, der overvintrer i Nordvesteuropa. Mørkeblåt angiver overvintringsområder og violet angiver yngleområder.

i arktisk Canada, blevet observeret i Lindisfarne i henholdsvis 1975 (Lambeck 1977) og 1990-91 (Clausen m.fl. 1999), dvs. i "vores" bestands overvintringsområde.

Trafikken går også vestover. To fugle mærket i Lindisfarne – som "burde" fortsætte til Danmark ved vinterens afslutning – er observeret i Irland og en af dem også på Island, og tre fugle farveringmærket ved Mågerodde i 2001 og 2006 er observeret i Irland.

Umiddelbart kunne man mene, at det trods alt kun er ganske få fugle, der flytter græsgange, og hvad så? Her skal man dog være opmærksom på, at Danmarks Miljøundersøgelser i årene 2003-2007 har nedprioriteret egne aflæsninger af Lysbugede Knortegæs og stort set har baseret sig på frivillige observatørers indberetninger. I de sidste to overvintringssæsoner (2005/06 og 2006/07) har vi således kun indsamlet 125 aflæsninger af 73 forskellige individer fra de områder, der normalt benyttes af den østlige bestand af Lysbugede Knortegæs – og af disse var to mærket på Island! Dertil kommer, at det "kun" er knap 5% af de 30 000 gæs i den irske/islandske/canadiske bestand og knap 2% af "vores" godt 7000 Lysbugede Knortegæs, der er ringmærket (kun er sat i gåseøjne, fordi det er en høje procentdel sam-

menlignet med de fleste andre fuglebestande), og det må antages, at de ikke-mærkede individer flytter mellem bestandene med samme hyppighed som de mærkede. Hvis man antager, at overlevelsesraten hos de Knortegæs, der især overvintrer i Irland, er sammenlignelig den vi kender fra vore egne Lysbugede Knortegæs (87%, Clausen m.fl. 1998, 2001), kan man ud fra kendskabet til bestandsstørrelserne og antallet af mærkede individer i de to bestande groft regne sig frem til, at for hvert mærket individ, der er flyttet, er mellem 25 og 75 umærkede individer også flyttet.

En forudsætning for at nå til et mere præcist estimat af udvekslingsraten mellem de to bestande er, at man på samme tid arbejder intensivt med gæssene i begge bestande. Det har desværre ikke hidtil været tilfældet (Fig. 2). Michael O'Briain iværksatte intensive undersøgelser af Lysbugede Knortegæs i overvintringsområderne i Irland samt i yngleområderne i Canada i midten af 1980'erne og fortsatte et par år. Steve Percival, Jesper Madsen og undertegnede, godt hjulpet af adskillige feltfolk, arbejdede intensivt med Lysbugede Knortegæs i Lindisfarne, Danmark, Svalbard og et enkelt år i Grønland i perioden 1989-2001. Herefter stoppede undersøgelserne af denne bestand næsten, samtidigt med at James Robinson, Kendrew Colhoun, Kerry Mackie og Graham McElwaine sammen med mange frivillige observatører i 2000 påbegyndte intensive studier af gæs, der var fanget og farvemærket af Gudmundur A. Gudmundsson på Island og af Robin

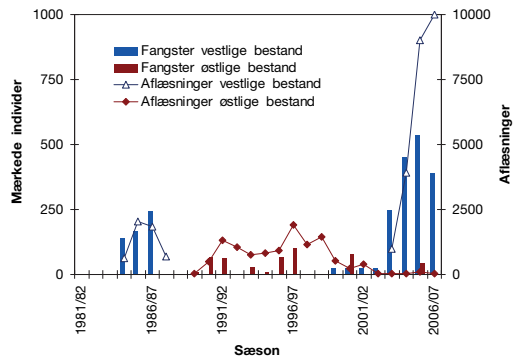

Fig. 2. Fangst-genfangst-indsatsen rettet mod de to bestande af Lysbugede Knortegæs, der overvintrer i Europa. Søjlerne angiver antallet af nymærkede individer og linjerne angiver antallet af aflæsninger foretaget pr sæson inden for de respektive bestandes områder.

Fotoet er måske ikke af fremragende kvalitet – men ikke desto mindre godt nok til at man på en computer kan zoome ind og se, at der vitterligt er tale om gul P gul P, mærket på Island og fotograferet i Danmark. Digiscoping, hvor et digitalt foto tages med kamera eller mobiltelefon gennem teleskopet, er et fremragende redskab til aflæsning af fugle. Vi har inden for de sidste to år modtaget to fotos af farvemærkede Knortegæs, observatøren ikke kunne aflæse i felten, men som vi kunne aflæse på computeren.

Ward og Alyn Walsh i Irland. Ierne og islændingene har også været i arktisk Canada i somrene 2005 og 2007.

Hvis en gås (eller mere sandsynligt en gase), der overvintrer sammen med artsfæller fra en anden bestand, danner par med en gås fra denne bestand og siden følger med den til dens yngleområde og får et kuld unger med den, tilføres den pågældende bestand genetisk materiale. Hyppigheden af disse flytninger bestemmer i hvilken grad bestandene udveksler genetisk materiale, eller med andre ord hvor stort genflowet mellem dem er. Genflowet mellem de to bestande af Lysbugede Knortegæs kan måles ved at sammenligne DNA fra gæs fra de to bestande. Det er vi klar til nu, idet Sandra Talbot fra US Geological Survey i Anchorage gennem sit arbejde med blodprøver fra de fire bestande af Knortegæs, der forekommer i Nordamerika, har fundet en række genetiske markører, der egner sig til at sammenligne DNA-materiale fra knortegåsebestande – og fordi vi på DMU har blodprøver fra knap 100 Lysbugede Knortegæs, fanget eller fundet døde i Danmark.

Ierne og islændingene fortsætter med deres undersøgelser et par år endnu, så der er en chance for at få besvaret vores spørgsmål, hvis vi går i gang

nu. Jeg håber derfor, at danske feltornitologer, der ser flokke af Lysbugede Knortegæs de kommende år, vil huske på, at man nærmest ikke kan undgå at finde en farveringmærket fugl, blot man har en flok på omkring 100 fugle stående på land – og forsøger at finde og aflæse disse fugle.

Overvintring blandt 'fremmede'?

Det var netop hvad Ejnar Flensted-Jensen gjorde nogle dage sidste vinter – og her dukkede en anden overraskelse op blandt de Lysbugede Knortegæs ved Nibe Bredning. Nemlig en fugl (venstre grøn T, højre gul 8), der var blevet mærket af Bart Ebbinge blandt Mørkbugede Knortegæs *Branta b. bernicla* ved Wieringen i Holland 17. marts 2005. Fuglen var en juvenil hun, født i sommeren 2004. Det er hverken usædvanligt, at der er Lysbugede Knortegæs i Holland eller ved Wieringen, der er en af de vigtigste lokaliteter for arten i landet (Denny m.fl. 2004). Men det var usædvanligt, at fuglen blev fanget i en mild vinter, hvor der næsten ikke forekommer Lysbugede Knortegæs i Holland (maks. 15 individer i januar 2005, van Roomen m.fl. 2006), og hvor vi hidtil har opfattet de Lysbugede Knortegæs, der i milde vintre optræder som enkeltindivider blandt Mørk-

bugede Knortegæs, som tabt fra trækvejen (de skulle nu flyve rundt med de Mørkbugede Knortegæs). Der ses jo også hvert år enkelte Lysbugede Knortegæs blandt Mørkbugede Knortegæs over Sjælland og Sydsverige på træk til/fra Sibirien. Vintrene 2005/06 og 2006/2007 var grøn T gul 8 atter i Holland, hvor den flere gange aflæstes blandt Mørkbugede Knortegæs ved Wieringen og en enkelt gang på øen Texel. Sidste observation blev gjort 10. marts 2007, hvorefter den åbenbart fløj til Danmark for at slutte sig til 800 racefæller ved Nibe Bredning. Her aflæste Ejnar Flensted-Jensen den d. 19. marts 2007.

Preben Clausen

De Lysbugede Knortegæs, der blev mærket i Danmark, fangedes af hold fra DMU på Kalø, med Ebbe Bøgebjerg bag kanonnettene. Stor tak til de danske feltornitologer, der fortsat bidrager med aflæsninger af Lysbugede Knortegæs. De sidste to år har det været Jens Hjerrild Hansen, Lydia Hind, Ejnar Flensted-Jensen, Henning Kristensen, Hans Henrik Larsen, Johnny Laursen, Jan Skriver, Søren Wium-Andersen og Egon Østergaard.

Vejledning i aflæsning af farvemærkede individer fås ved henvendelse til Preben Clausen, Afdeling for Vildtbiologi & Biodiversitet, Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Universitet, Grenåvej 14, 8410 Rønde. Tlf. 89201519/23344767, email pc@dmu.dk.

Referencer

- Bønløkke, J., J.J. Madsen, K. Thorup, K.T. Pedersen, M. Bjerrum & C. Rahbek 2006: Dansk trækfugleatlas. – Rhodos, Humlebæk.
- Clausen, P. 2006: Lysbugede Knortegæs med farveringe og satellit-radiosendere. Pp. 168-170 i J. Bønløkke, J.J. Madsen, K. Thorup, K.T. Petersen, M. Bjerrum & C. Rahbek: Dansk trækfugleatlas. – Rhodos, Humlebæk.
- Clausen, P. & J.O. Bustnes 1998: Flyways of North Atlantic Light-bellied Brent Geese *Branta bernicla hrota* reassessed by satellite telemetry. – Norsk Polarinst. Skr. 200: 227-243.
- Clausen, P., J. Madsen, S.M. Percival, D. O'Connor & G.Q.A. Anderson 1998: Population development and changes in winter site use by the Svalbard Light-bellied Brent Goose, *Branta bernicla hrota* 1980-94. – Biol. Cons. 84: 157-165.
- Clausen, P., J. Madsen, S.M. Percival, G.Q.A. Anderson, K. Koffijberg, F. Mehlum & D. Vangeluwe 1999: Light-bellied Brent Goose *Branta bernicla hrota*: Svalbard. Pp. 312-327 i J. Madsen, G. Cracknell & T. Fox (red.): Goose populations of the Western Palearctic. – Publ. No. 48, Wetlands International, Wageningen, The Netherlands and National Environmental Research Institute, Rønde, Denmark.
- Clausen, P., M. Frederiksen, S.M. Percival, G.Q.A. Anderson & M.J.H. Denny 2001: Seasonal and annual survival of East-atlantic Pale-bellied Brent Geese *Branta hrota* assessed by capture-recapture analysis. – Ardea 89: 101-112.
- Clausen, P., M. Green & T. Alerstam 2003: Energy limitations for spring migration and breeding: the case of brent geese *Branta bernicla* tracked by satellite telemetry to Svalbard and Greenland. – Oikos 103: 426-445.
- Cottaar, F., K. Koffijberg, C. Berrevoets & P. Clausen 1999: Light-bellied Brent Geese *Branta bernicla hrota* in The Netherlands in 1995/96 and 1996/97. – Limosa 72: 89-98 (samt rettelsesblad i midteropslaget af Limosa 72(4)).
- Denny, M.J.H., P. Clausen, S.M. Percival, G.Q.A. Anderson, K. Koffijberg & J.A. Robinson 2004: Light-bellied Brent Goose *Branta bernicla hrota* [East Atlantic population] in Svalbard, Greenland, Franz Josef Land, Norway, Denmark, The Netherlands and Britain 1960/61-2000/01. – The Wildfowl and Wetlands Trust/Joint Nature Conservation Committee, Slimbridge. Waterbird Review Series.
- Lambeck, R.H.D. 1977: Het voorkomen van rotgans *Branta bernicla* ondersoorten in het Nederlandse Waddengebied tijdens het voorjaar van 1976. – Limosa 50: 92-97.
- Robinson, J.A., K. Colhoun, G.A. Gudmundsson, D. Boertmann, O.J. Merne, M. O'Briain, A.A. Portig, K. Mackie & H. Boyd 2004: Light-bellied Brent Goose *Branta bernicla hrota* [East Canadian High Arctic population] in Canada, Ireland, Iceland, France, Greenland, Scotland, Wales, England, the Channel Islands and Spain 1960/61-2000/01. – The Wildfowl and Wetlands Trust/Joint Nature Conservation Committee, Slimbridge. Waterbird Review Series.
- van Roomen, M., E. van Winden, K. Koffijberg, B. Ens, F. Hustings, R. Kleefstra, J. Schoppers, C. van Turnhout, SOVON Ganzen- en Zwanenvergroep & L. Soldaat 2006: Watervogels in Nederland in 2004/2005. – SOVON Monitoringrapport 2006/02.